

УДК 349

А. М. Подоляка

Р. М. Колісниченко

Л. І. Полтавець

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ФАКТОРИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Визначено сутність поняття соціально-психологічної адаптації як комплексу мір, що направлені на поновлення зруйнованих або втрачених суспільних зв'язків і відносин унаслідок порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму (інвалідність), психофізіологічними розладами та зміною соціального статусу, а також на матеріальне забезпечення, забезпечення соціальних гарантій та пільг. З'ясовано мету та принципи, розглянуто основні напрями соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. Наведено недоліки соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, що визначаються у непослідовності законодавчої діяльності в досліджуваній сфері. Розглянуто проблемне питання отримання статусу учасника бойових дій та зазначено позитивні наслідки для українського суспільства у разі його вирішення. Як напрям удосконалення соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій запропоновано ефективний механізм їх медичного страхування. Зосереджено увагу на вирішенні питання житлових проблем сімей учасників бойових дій як економічного фактора соціально-психологічної адаптації. Авторами рекомендовано обов'язкові напрями до включення у Програму соціально-психологічної адаптації учасників антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил і членів їхніх сімей. Здійснено оцінку та аналіз думок учасників бойових дій щодо успішності здійснення соціально-психологічної адаптації з метою підвищення її ефективності. Наголошено на наявності прогалин у законодавстві, що визначає правові фактори соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, та запропоновано вирішення більшості наявних проблем за допомогою уніфікації відповідного законодавства шляхом прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, а саме – «Основ законодавства про соціально-психологічну адаптацію учасників бойових дій та їхніх сімей».

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, учасники бойових дій, реабілітація, медичне страхування, нормативно-правовий акт.

Постановка проблеми. Війна приносить не тільки фізичний, а й душевний біль. Учасники бойових дій, часто навіть не усвідомлюючи цього, несуть у собі його вантаж протягом довгих років. Одні в силу особистісних якостей можуть подолати ці проблеми самостійно. Іншим необхідна психологічна, моральна та матеріальна допомога і підтримка протягом усього життя. Аналіз наукових джерел і положень чинних нормативно-правових актів дає змогу констатувати, що чинне законодавство у сфері соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій є недосконалим і негативно впливає на рівень соціальної захищеності цієї категорії громадян. Недоліки законодавства в цій сфері нерозривно

© А. М. Подоляка, Р. М. Колісниченко, Л. І. Полтавець, 2022

пов'язані із наявністю прогалин у ньому. В юридичній літературі вчені по-різному ставляться до наявності прогалин у законодавстві, яке визначає економіко-правові фактори соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. Неврегульованість питань соціально-психологічної адаптації цієї категорії громадян призводить до несвочасного надання їм відповідної економічної допомоги, пільг, це має негативний вплив на рівень життя учасників бойових дій. Наявність прогалин може негативно позначатися на якості та ефективності управлінських рішень у цій сфері, що призводить до небажаних фінансових, людських та інших витрат. Найбільш дієвим

способом подолання прогалин у законодавстві, яке визначає економіко-правові засади соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, є усунення їх через нормотворчу діяльність шляхом внесення змін і доповнень у закони, видання нових, досконаліших юридичних актів чи створення юридичного прецеденту або укладання нормативного договору [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі проблемні питання соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій у своїх наукових працях розглядали такі вчені: Є. Гордієнко [3], Д. Чижов [12], Н. Пацурія [9], М. Кравченко [7], О. Числіцька [13] та ін. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових розробок, єдиного комплексного дослідження, у якому зверталася б увага на вдосконалення економіко-правових факторів соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій, так проведено і не було.

Метою статті є дослідження економіко-правових факторів у суспільстві для пошуку можливих шляхів удосконалення соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Застосування воєнної сили у збройній боротьбі супроводжується жертвами серед військовослужбовців, співробітників правоохоронних органів і спеціальних служб. Проблема надання допомоги особам – учасникам бойових дій належить до найбільш важливих та актуальних у межах політики будь-якої соціально-правової держави. Враховуючи особливий характер впливу факторів бойової обстановки та військових дій у ході антитерористичної операції на сході України (АТО/ООС), до 90 % її учасників можуть мати травми [невогнепальні механічні травми та поранення, вогнепальні поранення (кульові та осколкові), мінно-вибухові поранення та вибухові травми й контузії], які здебільшого викликають посттравматичний стрес. На сьогодні значна кількість учасників бойових дій (військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії, співробітників правоохоронних органів і спеціальних служб, у тому числі осіб з інвалідністю) потребує грошової підтримки, постійного догляду, соціального патронажу, забезпечення соціальних гарантій і пільг з боку держави.

Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій має складати систему, що реалізуватиме процеси повного або часткового

відновлення їх здатності до побутової, суспільної та професійної діяльності. Вона повинна спрямовуватися на усунення або найбільш повну компенсацію обмежень життєдіяльності з метою соціальної та психологічної адаптації учасників АТО/ООС, досягнення ними матеріальної та моральної незалежності та їх інтеграції у суспільство.

До соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій належать такі основні напрями:

- відновлювальні медичні заходи та медична реабілітація [оперативного (хірургічного) та лікувального характеру; протезування та ортезування; санаторно-курортне лікування];

- навчальні та освітні заходи (професійна орієнтація, навчання та здобуття освіти, подальше працевлаштування, трудова адаптація);

- соціально-психологічна реабілітація (соціально-осередкова, соціально-педагогічна, соціально-психологічна та соціально-культурна реабілітація, соціально-побутова адаптація);

- поліпшення матеріального становища учасників бойових дій.

Соціальна адаптація набула в останні роки широкого визнання. Цьому сприяли: розвиток наукової (теоретико-методологічної) бази – з одного боку; підготовка фахівців із соціальної педагогіки (роботи) та волонтерський рух, що реалізували на практиці наукові положення, – з іншого. Соціальна адаптація учасників бойових дій важлива передусім як система інтеграції людини в соціум та побудови рівних можливостей бути соціально потрібними.

Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій визначається як комплекс мір, які направлені на поновлення зруйнованих або втрачених суспільних зв'язків і відносин унаслідок порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму (інвалідність), психофізіологічними розладами та зміною соціального статусу, а також на матеріальне забезпечення, забезпечення соціальних гарантій та пільг.

Метою ж соціально-психологічної адаптації є відновлення соціального статусу особи, забезпечення соціальної реабілітації у суспільстві, досягнення моральної та матеріальної незалежності.

Основними принципами соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій є: максимально ранній початок здійснення

реабілітаційних заходів; їх безперервність та етапність; системність та комплексність реабілітаційних заходів; індивідуальний підхід до особи.

Одним із вагомих недоліків соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій є непослідовність законодавчої діяльності в досліджуваній сфері. Наприклад, на розгляді Верховної Ради України перебуває низка законопроектів, спрямованих на їх вирішення, але швидкість їх розгляду є украй низькою [3, с. 120]. Приблизна кількість таких законопроектів – 150, вони передбачають «фрагментарне» оновлення законодавства про соціальний захист учасників АТО/ООС. Ці окремі законопроекти спрямовані на вдосконалення законодавства у таких сферах:

1) встановлення підвищеного мінімального розміру допомоги у разі безробіття учасникам бойових дій та іншим ветеранам війни;

2) справедливе призначення та надання субсидій учасникам антитерористичної операції та членам їхніх сімей;

3) підвищення мінімальної пенсії у разі втрати годувальника членам сімей загиблих учасників антитерористичної операції;

4) посилення соціального захисту військовослужбовців і працівників, які беруть участь в антитерористичних операціях тощо [12, с. 177].

Однак законодавець не надто поспішає запровадити ці зміни.

Відповідно до наведених вище даних потрібно зробити висновок, що законодавець справді веде активну нормотворчу діяльність з метою підвищення якості та ефективності соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій [8]. Проте складається враження, що така діяльність спрямована не на якість, а на кількість, що підтверджується непослідовністю прийняття змін і доповнень до вже чинного законодавства, а також наявністю прогалин, які у ньому залишаються після усієї нормотворчої діяльності.

Варто звернути увагу на наступне проблемне питання, яке доволі часто турбує самих учасників бойових дій, – це процедура отримання статусу учасника бойових дій (УБД). Потрібно зазначити, що визначення статусу учасника бойових дій є не лише соціальним та моральним, а й політичним і економічним фактором та одночасно проблемою для держави, оскільки кошти, які виділяє держава для вирішення проблем

ветеранів війни та учасників бойових дій, дуже часто розпорошуються і витрачаються на тих, хто до війни жодного відношення не має. Водночас люди, які дійсно боронять країну і воюють на сході, не мають можливості й часу відстоювати свої права на ту ж саму землю чи якісь пільги [10]. У цьому контексті слід зазначити, що протягом п'яти років процедура отримання статусу учасника бойових дій постійно еволюціонувала, що якоюсь мірою відбулося завдяки активній волонтерській діяльності та діяльності окремих державних діячів [4]. До того ж наразі постала інша проблема, яка полягає у тому, що протягом багатьох років особи, які не були в АТО/ООС та жодним чином до неї не причетні, отримали статус учасника бойових дій. Така практика продовжується і далі. А відтак виникла необхідність посилення контролю за якістю діяльності органів, що уповноважені наділяти особу відповідним статусом. Вирішення цієї проблеми дасть змогу:

– скоротити витрати державного бюджету;

– направити вивільнені кошти на допомогу тим учасникам бойових дій, які її справді заслужили та потребують.

Наступним напрямом удосконалення соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій є розроблення ефективного механізму їхнього медичного страхування. Сутність медичного страхування полягає у тому, що, сплативши одноразовий страховий внесок, значно менший, ніж вартість усіх медичних послуг, громадяни мають змогу протягом року безкоштовно користуватися комплексом медичних послуг кваліфікованих спеціалістів у клініках із платним обслуговуванням. Об'єктом медичного страхування є життя і здоров'я громадян. Воно здійснюється у разі втрати здоров'я з будь-якої причини, зокрема у зв'язку з хворобою та нещасним випадком. Мета такого страхування – забезпечити громадянам у разі настання страхового випадку медичну допомогу через накопичені кошти, а також фінансування профілактичних заходів [1]. «Медичне страхування, – пише Т. А. Говорушко, – являє собою страхування у разі втрати здоров'я з будь-якої причини, зокрема у зв'язку з хворобою та нещасним випадком, сутність якого полягає у тому, що, сплативши одноразово страховий внесок, значно менший, ніж вартість усіх медичних послуг, громадяни мають змогу протягом року безкоштовно

користуватися комплексом медичних послуг кваліфікованих спеціалістів у клініках із платним обслуговуванням» [2, с. 156]. Загалом, погоджуючись із думкою автора, варто зазначити, що страхувальником у випадку із учасниками бойових дій повинна бути держава.

Згідно з проєктом Військово-медичної доктрини її метою є створення доступної, універсальної, багатопрофільної, ефективної системи медичного забезпечення військ, яка передбачає надання медичної допомоги за територіальним принципом і дасть змогу запобігти, обмежити й максимально скоротити масштаби ураження військ у мирний і воєнний час шляхом створення гарантованих можливостей щодо організованого реагування сил і засобів військово-медичної служби. Також метою доктрини є забезпечення високої якості лікувально-евакуаційних, санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів, усіх компонентів процесу медичного забезпечення на підставі адекватного рівня організації, наявності сучасного технічного оснащення, усебічного ресурсного забезпечення як факторів, що базуються на передових науково-теоретичних розробках [9, с. 250, 251].

Серед економічних факторів, на яких зосереджена увага науковців, є забезпечення житлом сімей військовослужбовців – учасників бойових дій. У цьому контексті цікавою видається думка М. В. Кравченка, який зазначає, що для подальшої активізації процесу вирішення житлових проблем сімей військовослужбовців – учасників бойових дій необхідно:

1) забезпечити реалізацію переважного права на отримання житла сім'ям військовослужбовців – учасників АТО/ООС, які не мають власного житла, орендують житло на комерційних умовах, проживають у гуртожитках (комунальних квартирах) та/або перебувають на квартирному обліку в гарнізонах, військових частинах, органах місцевої влади;

2) надати військовослужбовцям – учасникам АТО/ООС, а також членам їхніх сімей переважне право на участь у загальнодержавних житлових програмах, зокрема в цільовій Програмі будівництва (придбання) доступного житла («Доступне житло» 70 % на 30 %);

3) надати дітям військовослужбовців – учасників АТО/ООС переважне право на отримання пільгового молодіжного кредиту в

межах програми, яку реалізує Державний фонд молодіжного житлового будівництва;

4) забезпечити безоплатне надання військовослужбовцям – учасникам АТО/ООС земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва [7, с. 40, 41].

Проте варто зауважити, що на сьогодні існує Державна програма «Доступне житло для учасників АТО/ООС». Метою Програми є створення належних умов для забезпечення житлом громадян, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи в районах антитерористичної операції у період її проведення [5]. Виконання Програми буде здійснюватися шляхом надання державної підтримки за кошти обласного бюджету в розмірі до 40 % розрахункової вартості індивідуального житлового будинку, садового будинку, будівництво яких передбачено відповідною містобудівною документацією місцевого рівня, або квартири в багатоквартирному житловому будинку, що перебуває у стадії будівництва. Учасник антитерористичної операції вносить на свій поточний рахунок, відкритий в уповноваженому банку, кошти в обсязі не менше 60 % від вартості індивідуального житлового будинку, садового будинку відповідно до розробленої містобудівної документації місцевого рівня або квартири в багатоквартирному житловому будинку (сума підтримки залежить від складу сім'ї учасника антитерористичної операції та опосередкованої вартості 1 кв. м загальної площі житла, затвердженого Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України на момент укладення договору). Право на підтримку може бути використано учасником антитерористичної операції лише один раз і лише за одним договором [5].

Така Програма дійсно працює та має відповідний ефект. Проте результативність реалізації цієї Програми є доволі сумнівною. Так, на Харківщині, на території якої проживає близько 15 тисяч учасників бойових дій і кілька сотень тисяч біженців, за Програмою отримали можливість придбати на пільгових умовах власне житло тільки 50 сімей. А тому, на думку авторів статті, на сьогодні постала нагальна необхідність розроблення загальнодержавної Програми «Житло для учасників бойових дій».

Наступне проблемне питання стосується розроблення загальнодержавної «Програми соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій та членів їхніх сімей». Наразі дуже багато говориться про необхідність соціальної адаптації учасників бойових дій, про їхнє психологічне та фізичне відновлення [6]. Однак при цьому відсутній ефективний механізм надання такої допомоги, крім того, нечітким є питання щодо джерел фінансування цього напрямку. До того ж необхідним є розширення мережі державних і недержавних установ, які можуть надавати таку допомогу. У соціально-психологічній адаптації УБД варто задіяти і міжнародне співробітництво в цій сфері.

Здійснивши оцінку думок (своєрідних особистісних індикаторів) учасників бойових дій щодо успішності соціально-психологічної адаптації, можна зробити висновок (рис. 1), що найуспішнішою є медична реабілітація (58%), яка направлена на відновлення соматичного здоров'я. Разом з тим потрібно зауважити, що ця проблема вирішується у комплексі з іншими видами адаптації.

Друге місце за успішністю проходження адаптації посідає психологічна адаптація (22%) на основі методів психотерапії. Водночас на оцінку курсу психологічної адаптації впливає місце знаходження особи (поза зоною бойових дій, процес повернення до мирного життя). Третє місце у цьому розподілі належить соціальній адаптації (20%). Не дивлячись на невелике відставання від рейтингу психологічної адаптації, соціальна адаптація все ж таки недостатньо серйозно сприймається.

Для підвищення ефективності соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій існує могутній резерв – підсилення соціальної реабілітації. Отримуючи кваліфіковану соціальну підтримку у вигляді додаткової (другої) освіти, навчання на курсах перепідготовки, особистість зможе отримати достатньо високооплачувану роботу, започаткувати бізнес, підвищити свій соціальний статус, відчутти себе затребуваним у суспільстві й тим самим здобути повагу та довіру членів своєї родини. Також учасникам бойових дій на території інших держав надається переважне право на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти, право на позаконкурсний вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти і на курси для одержання відповідних професій. А це дозволить відновити своє психологічне та соматичне здоров'я.

Таким чином, головними шляхами підвищення ефективності соціальної адаптації УБД є: організація роботи з членами родин таких осіб та отримання такими особами додаткової (другої) освіти з метою скорішої адаптації до мирного життя.

Програма соціально-психологічної адаптації учасників АТО/ООС і членів їхніх сімей повинна містити такі напрями.

1. Діагностика синдрому соціально-психологічної дезадаптації у військовослужбовця (психоемоційного стану в цивільному житті, використовуваних стратегій адаптації, поведінки) на підставі результатів психодіагностики індивідуальних особливостей військовослужбовця.

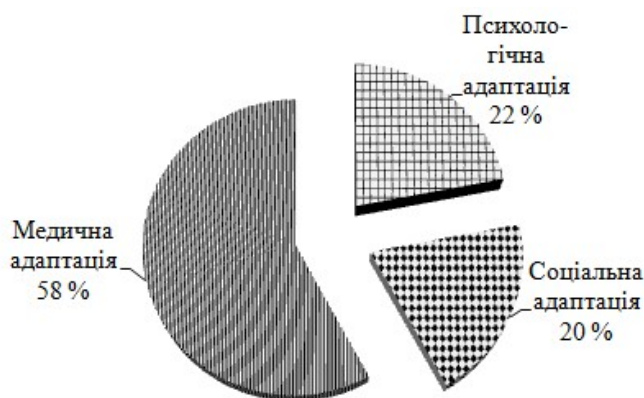

Рисунок 1 – Оцінка думок учасників бойових дій щодо успішності здійснення соціально-психологічної адаптації.

2. Психологічне консультування (індивідуальне і сімейне). В індивідуальних бесідах необхідно дати військовослужбовцям можливість висловити все наболіле, виявляючи зацікавленість їхньою розповіддю. Потім доцільно роз'яснити, що стан, який вони переживають, є тимчасовим, він властивий усім, хто брав участь у бойових діях. Дуже важливо, щоб вони відчували розуміння і побачили готовність допомогти їм з боку не лише фахівців, а й близьких і рідних. Потужним засобом психологічної реабілітації є щирий прояв розуміння і терпіння до проблем осіб, які пережили психотравматичні військові умови. Відсутність такого розуміння і терпіння з боку близьких призводить іноді до трагічних наслідків.

3. Психокорекційна робота. Психологічна корекція, або психокорекція, – це діяльність із виправлення (коригування) тих особливостей психічного розвитку, які за прийнятою системою критеріїв не відповідають оптимальній моделі (нормі). Кваліфікована психотерапевтична допомога потрібна тим військовослужбовцям, у яких спостерігаються різко виражені й запущені порушення адаптації (депресія, алкоголізм, девіантна поведінка і т. д.).

4. Навчання навичок саморегуляції (прийомів зняття напруженості за допомогою релаксації, аутотренінга та інших методів). Соціально-психологічні тренінги з метою підвищення адаптивності військовослужбовця та його особового розвитку. Допомога в професійному самовизначенні, профорієнтація у цілях перенавчання і подальшого працевлаштування [14, с. 342].

5. Розгляд можливостей використання зарубіжного досвіду та створення в Україні державної системи комплексної соціально-психологічної реабілітації осіб, які постраждали під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків). Долучити до неї багатопрофільні спеціалізовані установи, на базі яких здійснювати правове консультування та правову підтримку мір захисту прав та інтересів учасників бойових дій.

6. Уведення до практики місцевих органів виконавчої влади організації прийому населення з питань реабілітації та соціальної адаптації й роботи пунктів правового консультування; публікацій у мас-медіа; виїзних засідань та консультацій.

7. Сприяння поліпшенню житлових умов, забезпеченню соціальних гарантій та пільг для УБД.

Висновки

Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) повинна стати механізмом відновлення (компенсації) втраченого здоров'я, підвищення їх морального та матеріального благополуччя. Для цього необхідне вдосконалення її змісту, форм і методів роботи.

Також варто наголосити на наявності прогалин у законодавстві, яке визначає правові засади соціально-психологічної адаптації захисту учасників бойових дій. Вирішення більшості наявних проблем можливо за допомогою уніфікації відповідного законодавства шляхом прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, а саме – «Основ законодавства про соціально-психологічну адаптацію учасників бойових дій та їхніх сімей». Ці основи повинні об'єднати в собі положення численних нормативно-правових актів у цій сфері та одночасно визначити:

- 1) правовий статус учасників бойових дій та членів їхніх сімей;
- 2) соціальні гарантії та пільги для УБД;
- 3) механізм отримання відповідних пільг і соціального забезпечення;
- 4) коло суб'єктів та їхні повноваження у сфері соціального захисту учасників бойових дій, що дасть змогу уникнути дублювання їхніх прав та обов'язків;
- 5) відповідальність держави за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків щодо учасників бойових дій;
- 6) принципи соціального захисту УБД;
- 7) напрями державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій тощо.

Прийняття такого нормативно-правового акта дасть змогу поліпшити якість та оперативність здійснення соціального захисту учасників бойових дій та спростити роботу уповноважених органів державної влади.

Подальший напрям наукових досліджень спрямований на детальне вивчення аспектів соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій з урахуванням зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Перелік джерел посилання

1. Вовчак О. Д. Страхова справа : підручник. Київ : Знання, 2011. 391 с.
2. Говорушко Т. А. Страхові послуги. Київ, 2005. 397 с.
3. Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Збірник наукових праць*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 117–125.
4. Дідюк І. Л. Застосування електронних засобів контролю: порівняльний аналіз. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журнал. 2014. № 1 (32). С. 157–160.
5. Житло для учасників АТО. *Офіційний вебсайт Департаменту містобудування та архітектури*. URL: <http://www.dma.kh.gov.ua/building/state-programs/1552-zhitlo-dlya-uchasnikiv-ato> (дата звернення: 20.10.2021).
6. Зеленський С. Суть і завдання державного управління охороною праці в умовах реформування системи управління охороною праці в Україні в контексті STEM-освіти. *Актуальні аспекти розвитку STEM-освіти у навчанні природничо-наукових дисциплін* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 14-15 трав. 2020 р. Кропивницький, 2020. С. 108–114.
7. Кравченко М. В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11-12. С. 36–43.
8. Леонідова О. О. Адміністративна юстиція: новий підхід до визначення та ознак. *Митна справа*. 2013. № 4(2). С. 201–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_4%282%29__37 (дата звернення: 20.10.2021).
9. Пацурія Н. Б. Проблеми та перспективи запровадження медичного страхування учасників бойових дій як елемента військово-медичної доктрини. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 244–253.
10. Проблеми визначення статусу учасника бойових дій. URL: <https://nk.org.ua/ukraina/problemi-viznachennya-statusu-uchasnika-boyouvih-diy-138813> (дата звернення: 20.10.2021).
11. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-є вид. Київ : Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
12. Чижов Д. А. Нормативно-правове забезпечення права на соціальний захист учасників АТО та членів їх сімей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 173–182.
13. Числіцька О. В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців, що брали участь у бойових діях (Антитерористичній операції). *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. № 3(46) С. 338–343.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2022 р.

UDC 349

A. Podolyaka, R. Kolisnichenko, L. Poltavets

ECONOMIC AND LEGAL FACTORS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF PARTICIPANTS IN COMBAT ACTIVITIES

The study identifies the essence of the concept of socio-psychological adaptation as a set of measures aimed at restoring destroyed or lost social ties and relationships as a result of health disorders with persistent disorders of the body (disability), psychophysiological disorders and changes in social status, material security, providing social guarantees and benefits. The purpose and principles are clarified, the main directions of social and psychological adaptation of combatants are considered. The shortcomings of the socio-psychological adaptation of combatants, which are determined by the inconsistency of legislative activities in the study area. The solution of the problem issue – the procedure for obtaining the status of a participant in hostilities is considered and the positive consequences of solving this issue for the Ukrainian society are noted. An effective mechanism of their medical insurance is proposed as a direction of improving the social and psychological adaptation of combatants. The focus is on solving the problem of housing problems of families of combatants as an economic factor of socio-psychological adaptation. The authors

recommend mandatory directions for inclusion in the Program of social and psychological adaptation of JFO participants and members of their families. The evaluation and analysis of the opinions of the participants of hostilities on the success of the implementation of socio-psychological adaptation in order to increase its effectiveness. The gaps in the legislation defining the legal basis for social and psychological adaptation of combatants are emphasized and the solution to most of the existing problems is proposed through unification of the relevant legislation through the adoption of a single codified legal act, namely – «Fundamentals of legislation on social and psychological adaptation of combatants actions and their families».

Keywords: *social and psychological adaptation, participants in hostilities, rehabilitation, medical insurance, normative legal act.*

Подоляка Анатолій Миколайович – доктор юридичних наук, професор, професор ПрАТ «ВНЗ “Міжрегіональна академія управління персоналом”»
<https://orcid.org/0000-0001-9439-1919>

Колісніченко Роман Миколайович – доктор політичних наук, доцент, доцент ПрАТ «ВНЗ “Міжрегіональна академія управління персоналом”», директор Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ “МАУП”»
<https://orcid.org/0000-0003-2418-402X>

Полтавець Лілія Іванівна – старший викладач ПрАТ «ВНЗ “Міжрегіональна академія управління персоналом”»
<https://orcid.org/0000-0003-2882-053X>